

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Державний архів Полтавської області
Полтавської обласної державної адміністрації
Архів управління Служби безпеки України в Полтавській області
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
Полтавська обласна наукова бібліотека імені Івана Котляревського

*Репресована культура України:
регіональний вимір*

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції
9 квітня 2015 року

Полтава
2015

УДК 94(477):930.1(477)
ББК 63.3(4Укр)6
Р 41

Рекомендовано до друку науково-методичною радою ПолтНТУ
Протокол № 12 від 2 липня 2015 р.

Редакційна колегія:

Іваницька Ірина Олександрівна – декан гуманітарного факультету, кандидат хімічних наук, доцент, голова робочої групи

Передерій Ірина Григоріївна – професор кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, доктор історичних наук, доц., заступник голови робочої групи

Дорошенко Світлана Михайлівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.філол.н., доц.

Ісаєнко Тетяна Костянтинівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.пед.н., доц.

Лисенко Алла Василівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.пед.н., доц.

Нарадзько Андрій Валерійович – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.і.н., доц.

Тєвікова Ольга Валентинівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.і.н., доц.

На пошану фундатора кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка, кандидата історичних наук, доцента Кочерги Н.К.

Тези в збірнику подані в авторській редакції

Р 41 Репресована культура України: регіональний вимір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції 9 квітня 2015 року [Текст] / відп. ред. І. Г. Передерій / Полтавський нац. тех. ун-т ім. Ю.Кондратюка. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 189 с.

До збірки включені тези доповідей науковців, аспірантів, студентів присвячені дослідженню проблеми репресованої культури України, яка є надзвичайно актуальною з погляду засвоєння уроків історії.

Для всіх, хто цікавиться історією української культури.

© Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2015

Джерела та література

1. Безобразова Л. Вибране: зб. статей /Безобразова Л. – Полтава: АСМІ, 2008. – 516 с.
2. Бразов Леонід. Зібрання творів у десяти томах/ уклад. Безобразова Л.Л.; ред. кол.: Безобразова Л.Л., Кавун Л.І., Кеба О.В. та ін. – Т.6./ Леонід Бразов – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – 446 с.

СХОДОЗНАВЕЦЬ, СЛАВІСТ, ПИСЬМЕННИК (ФЕНОМЕН АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО)

Дерев'яно Л.І., кандидат філологічних наук, старший викладач
Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Багатогранний учений-філолог, оригінальний письменник і перекладач, знавець культури і мов східних народів – Агатангел Кримський здобув великий науковий авторитет та посів одне з найвагоміших місць у галузі філології кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Походив Агатангел Юхимович Кримський із татарського роду, який покинув столицю Криму Бахчисарай ще в кінці ХVІІ ст. Народився майбутній академік 15 січня 1871 року в Новограді-Волинському. Освіту здобував у Звенигородському „городському училищі”, Острозькій прогімназії, Другій київській гімназії, Колегії Павла Галагана. З 1889 по 1892 рр. навчався в Москві, в Лазаревському інституті східних мов. Саме там він „отримав ґрунтовний вишкіл орієнталіста, а пізніше став професором” [1, с. 119].

Бажаючи поглибити й удосконалити свої знання, він у 1892 – 1896 роках прослухав повний курс славістичних студій на історично-філологічному факультеті Московського університету. Загалом „наукова кваліфікація Кримського, його дослідницькі інтереси формувалися в науковому середовищі найвищого європейського рівня” [2, с. 47]. Він знав більше від сорока мов із різних мовних сімей, з-поміж яких слов'янські, романські, германські, іранські, семітські. Предметом вивчення академіка стали також класичні мертві мови – грецька, латинська, санскрит.

Попри те, що значну частину життя А. Кримський провів поза Україною, рідна земля, її проблеми завжди хвилювали його. З 1918 року видатний учений жив в Україні. Він став одним із засновників і перших академіків Української Академії наук (разом із В. Вернадським, Є. Тутківським, Д. Багалієм), першим її неодмінним секретарем (1919 – 1928 рр.). В Академії наук України А. Кримський очолював також Історико-філологічний відділ, Кабінет арабо-іранської філології, Комісію словника живої мови, Комісію історії української мови, Діалектологічну та Орфографічну комісії.

Особливе місце в творчому доробку вченого займають праці з історії української мови, теорії культури української мови, йому належить ініціатива у створенні тритомного „Російсько-українського словника” (1924 – 1933).

У 30-их рр. внаслідок „процесу СВУ”, інспірованого ГПУ на чолі з українським чекістом В. Балицьким, розпочалися масові арешти найяскравіших представників української інтелігенції. Було репресовано близько ста осіб, з-

поміж яких – академіки С. Єфремов і В. Вернадський, дочка М. Старицького Л. Старицька-Черняхівська, учень А. Кримського М. Левченко... Постановою Президії ВУАН А. Кримського було усунено з посади голови Діалектологічної комісії, Комісії для складання словника живої української мови, Комісії історичного словника. У 1930 році видатного українця було звільнено з посади директора Інституту Комісій, щоправда, він залишився головою Комісії нормативної граматики і Комісії етимологічного словника української мови.

Після 1930 року праці А. Кримського в Україні перестали друкувати. Хоча ще восени 1929 року була готова до друку його „Історія української мови”, над якою працював ціле життя. Як зазначають науковці, „Кримський тяжко переживав становище „опального” академіка, котрого перед цим в Академії всі знали й шанували” [3, с. 25]. Його позбавили не тільки улюбленого дітища – Інституту живої української мови, а й роботи з аспірантами.

Як науковець А. Кримський був ізольований, однак продуктивно працював над проблемами сходознавства, а також у царині україністики й славістики. „Терплячи нужду, переслідування і приниження в умовах тоталітаризму, страждаючи від хвороб, академік А. Кримський зберіг працездатність та наукову принциповість, громадянську мужність” [3, с. 28].

У 1938 році на запрошення М. Ф. Бойко, директора Інституту мовознавства, А. Кримський бере участь у роботі Інституту й відновлює керівництво роботою аспірантів.

З нагоди 50-літнього ювілею літературно-наукової діяльності та 40-річчя професорської діяльності 22 червня 1940 року Президія Верховної Ради СРСР нагородила А. Кримського орденом Трудового Червоного Прапора, а в липні цього ж року Президія Верховної Ради УРСР присвоїла йому звання Заслуженого діяча науки. У січні 1941 року на вчистому засіданні, організованому Президією Академії наук, Спілкою письменників та Київським університетом, відзначено 70-річчя А. Кримського. Президія Академії наук УРСР ухвалила рішення про публікування вибраних творів академіка.

Працюючи в Редакційній комісії, А. Кримський не прийняв тих засад, які було запропоновано для укладання „Російсько-українського словника”, тож змушений був припинити свою роботу в ній. В одному з листів він писав про те, що Словник „складено із свідомим напрямом систематично покалічити нашу мову, спотворити її структуру” [3, с. 28 – 29]. Як приклади він наводить слова з компонентом „іровка” („нівеліровка”, „інсценіровка”), лексеми „ізящний”, „ нравственный ”, „закалятися” (в розумінні „загартовуватись”), котрі „укладачі” Словника пропонували вживати в українській мові як нормативні.

Невдовзі після початку війни – 19 липня 1941 року – до Звенигородки, де мешкав А. Кримський, приїхав лейтенант НКВС УРСР Гусев, нібито для евакуації академіка. Незважаючи на його категоричну відмову, вченого силоміць було вивезено. А вже наступного дня в Києві підписано постанову про його арешт, у якій зазначалось, що Кримський „був ідеологом українського націоналізму і впродовж ряду літ очолював антирадянське національне

підпілля” [3, с. 30 – 31]. Допитували старого й хворого академіка вдень і вночі. Попри нестерпні умови, слабкість і кволість, А. Кримський залишався принциповим, на всіх допитах тримався з гідністю, нікого не обмовляв, об’єктивно говорив про побратимів і колег, переконливими аргументами заперечував звинувачення слідчих.

Академік не визнав себе винним, однак його з Києва було перевезено до тюрми в Харкові, а звідти – до Кустанайської загальної тюрми № 7, у якій 25 січня 1942 року закінчилася його Голгофа.

Джерела та література

1. Курас І. Великий учений-гуманіст (до 130-річчя академіка А. Ю. Кримського / І. Курас // Київська старовина. – 2002. – № 2. – С. 118 – 126.
2. Ломонос Є. Широкоsvіте життя Агатангела Кримського / Є. Ломонос // Дивослово. – 2002. – № 1. – С. 46 – 50.
3. Німчук В. Голгофа А. Кримського (до 60-річчя від дня трагічної смерті) / В. Німчук. – Українська мова. – 2003. – № 4. – С. 23 – 36.

ОЛЕНА ПЧІЛКА ЯК ПОПУЛЯРИЗАТОР ІДЕЇ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Зайцева А.В., кандидат філологічних наук

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Дослідження здобутків українських письменників, творчість яких свого часу належним чином не поцінювалась через культурно-історичні та суспільно-політичні обставини, через утручання владних структур у розвиток художніх явищ, є характерною рисою сучасного літературознавчого дискурсу. Видається перспективним для посттоталітарної гуманістичної науки переоцінити здобутки діячів, імена яких були штучно викреслені з культурного обігу, виправити упереджені судження, надати справедливої оцінки цим мистецьким постатям. З таких позицій актуальною є унікальна й непересічна особистість Олени Пчілки, яка посідає вагоме місце на тлі розвитку української культури другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Її мистецький доробок вражає своєю позачасовою актуальністю, неповторністю й оригінальністю, має значиме смислове навантаження.

Мета статті – простежити чинники, які зумовили замовчування, побіжне й спорадичне звернення до мистецької постаті Олени Пчілки.

Ольга Петрівна Косач (1849 – 1930), яка широко відома в Україні та за її межами під псевдонімом Олена Пчілка, народилася у місті Гадячі на Полтавщині. Рід Драгоманових мав грецькі корені: їхній пращур був грек за походженням і служив драгоманом при уряді Богдана Хмельницького. Петро Якимович Драгоманов, батько Олени Пчілки, був освіченою людиною, мав літературний хист. Він здобув ґрунтовну юридичну освіту в Петербурзі, після чого осів у тихому містечкові Гадяч, де продовжував займатися юриспруденцією. Мати письменниці, Єлизавета Іванівна, походила із сім’ї